

بررسی میزان آگاهی کارکنان شاغل در شبکه بهداشتی، درمانی استان قم درباره سلامت دهان و دندان

دکتر سیدجلال پورهاشمی[†]

دانشیار گروه آموزشی دندانپزشکی کودکان دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تهران

Title: A survey on the knowledge of health system personel in Ghom province toward oral and dental health

Authors: Poorhashemi S.J. Associate Professor

Address: Department of Pedodontics, Faculty of Dentistry, Tehran University of Medical Sciences

Statement of Problem: The accomplishment of oral and dental health is one of the most important goals in preventive dentistry influenced by the people's knowledge and attitudes. Health system personel are the group able to play the most important role in this field affecting the society under their control directly.

Purpose: The aim of this study was to evaluate the knowledge of health system personel, working in Ghom province, about oral and dental health.

Materials and Methods: In this descriptive cross-sectional study, knowledge and attitudes of all 187 personel working in the health system center of Ghom province were investigated through a questionnaire including 10 questions on knowledge and 10 other ones on the attitudes of subjects studied. Data were subjected to ANOVA, Tukey and correlation tests.

Results: The knowledge of females was higher, compared to males showing a statistically significant difference ($P < 0.05$). There was a positive correlation between subjects' knowledge and their level of education, age and work duration ($P < 0.05$).

Conclusion: Generally, the level of knowledge and attitude of the personel working in health centers in Ghom province was acceptable but not an ideal one and the continuity of training and re-education courses seemed necessary.

Key words: Oral and dental health; Knowledge; Attitude

Journal of Dentistry. Tehran University of Medical Sciences (Vol. 17; No3; 2004)

چکیده

بیان مسأله: دستیابی به سلامت دهان و دندان یکی از مهمترین اهداف پیشگیری در دندانپزشکی است و تحقق این امر در گرو ارتقای آگاهی و نگرش مردم است. از جمله افرادی که نقش مهمی در این زمینه ایفا می کنند، کارکنان بهداشتی شاغل در نظام شبکه های بهداشتی، درمانی کشور می باشند و آگاهی و نگرش آنان می تواند تأثیر مستقیمی بر جامعه تحت پوشش خود داشته باشد.

هدف: مطالعه حاضر با هدف بررسی میزان آگاهی و نگرش کارکنان بهداشتی استان قم درباره سلامت دهان و دندان انجام شد.

روش بررسی: در این مطالعه توصیفی و مقطعی، آگاهی و نگرش همه کارکنان شاغل در مراکز بهداشتی، درمانی، خانه های بهداشت و پایگاه های بهداشتی استان قم (۱۸۷ نفر) مورد بررسی قرار گرفت. این مطالعه با استفاده از پرسشنامه ای انجام شد که شامل ۱۰ سؤال در

[†] مؤلف مسؤول: دکتر سیدجلال پورهاشمی؛ آدرس: تهران - خیابان انقلاب اسلامی - دانشگاه علوم پزشکی تهران - دانشکده دندانپزشکی - گروه آموزشی دندانپزشکی کودکان
تلفن: ۶۱۱۳۴۱۳

مورد آگاهی و ۱۰ سؤال در مورد نگرش بود که توسط افراد مورد مطالعه تکمیل گردید. اطلاعات به دست آمده با استفاده از آزمونهای ANOVA و مقایسه چندگانه Tukey و همبستگی مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: در این بررسی، میزان آگاهی زنان نسبت به مردان بالاتر بود و آزمون آماری این اختلاف را معنی‌دار نشان داد ($P < 0.05$)؛ بین میزان آگاهی افراد با میزان تحصیلات آنان نیز ارتباط معنی‌داری وجود داشت و کارکنان با تحصیلات بالاتر آگاهی بهتری داشتند ($P < 0.05$)؛ بین آگاهی افراد، سن و سابقه خدمت آنان ارتباط معنی‌داری وجود داشت ($P < 0.05$)؛ در مجموع میزان آگاهی و نگرش کارکنان بهداشتی استان قم درباره سلامت دهان و دندان در حد قابل قبولی تلقی گردید.

نتیجه‌گیری: میزان آگاهی و نگرش کارکنان بهداشتی در حد قابل قبولی بود ولی در حد مطلوب نبود و استمرار دوره‌های آموزشی و بازآموزی کاملاً ضروری به نظر می‌رسد.

کلید واژه‌ها: سلامت دهان و دندان؛ آگاهی؛ نگرش

(, ,)

مقدمه

ارتقاء آگاهیهای مردم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشند و سهم عمده‌ای در آموزش بهداشت به مردم دارند. این افراد قادرند بهترین نوع آموزش بهداشت را (آموزش چهره به چهره) به اجرا درآورند؛ به همین علت کارکنان مراکز بهداشتی، درمانی باید از نظر آگاهیهای علمی و دارا بودن اطلاعات علمی روز و نیز از نظر فن بیان و چگونگی آموزش بهداشت به مردم در حد مطلوب باشند.

آموزش بهداشت روشی ساده ولی فرایندی پیچیده و دشوار دارد. به عقیده صاحب‌نظران این رشته، آموزش بهداشت زمانی به نتیجه مطلوب می‌رسد که منجر به تغییر رفتار در فرد گردد و ایجاد تغییر در رفتار مردم کاری طولانی و دشوار است (۳، ۴).

بازخورد هر گونه تحقیقی که درباره شناخت میزان آگاهی، نگرش یا عملکرد کارکنان شاغل در مراکز بهداشت و درمان شبکه انجام شود، مسلماً در جهت ارتقای آگاهیهای علمی و تخصص کارکنان و نیز کیفیت ارائه خدمات و در نهایت ارائه آموزش بهداشت مطلوب به مردم مؤثر خواهد بود. بدیهی است یکی از بهترین روشهای ارزشیابی کارکنان فنی در هر سازمانی انجام این نوع تحقیقات می‌باشد تا ضمن شناخت وضعیت موجود، با اصلاح نقاط ضعف، کیفیت خدمات آنان بهبود یابد. گرچه مطالعاتی که صرفاً به بررسی میزان

پوسیدگی دندانها و بیماریهای پریدونتال از جمله شایعترین بیماریهای جامعه بشری است و بخش مهمی از وقت و هزینه خانواده‌ها را به خود اختصاص داده است (۱).

از آن زمان که علل بروز و شیوع این بیماریها شناخته شد، پیشگیری از آنها نیز مورد تأکید قرار گرفت. کاهش بیماریهای دهان و دندان در بسیاری از کشورهای جهان مرهون تفکر پیشگیری از این بیماریها می‌باشد. صاحب‌نظران دندانپزشکی بر این عقیده‌اند که تنها راه کاهش پوسیدگی و بیماریهای پریدونتال روی آوردن به امر پیشگیری است و نخستین گام در پیشگیری نیز ارتقای فرهنگ بهداشت و پیشگیری در مردم می‌باشد (۲)؛ بنابراین باید آگاهی مردم درباره حفظ سلامت دهان و دندان افزایش یابد و این امر با یک تلاش جمعی و فرایند مستمر آموزش بهداشت میسر خواهد شد.

آموزش بهداشت به طرق مختلف و توسط افراد و گروههای متعددی در جامعه انجام می‌شود. رسانه‌های گروهی، شاغلین حرفه دندانپزشکی، معلمین مدارس و کلیه شاغلین به امر بهداشت و درمان مردم در این امر دخالت دارند. در این میان کارکنان واحدهای بهداشتی، درمانی در سیستم شبکه‌های بهداشتی در فرایند آموزش بهداشت و

بودند و در واحدهای بهداشت خانواده فعالیت می‌کردند. اطلاعات مورد نیاز از آگاهی و نگرش نمونه‌ها از طریق پرسشنامه ۲۰ سؤالی شامل ۱۰ سؤال در زمینه آگاهی و ۱۰ سؤال در زمینه نگرش به دست آمد.

سؤالات توسط کارشناسان مربوطه به گونه‌ای طراحی شد که حتی‌الامکان قادر به ارزیابی میزان آگاهی افراد طبق تعاریفی که ارائه گردید، باشد. در بخش اول پرسشنامه مشخصات عمومی کارکنان شامل سن، جنس، میزان تحصیلات و سابقه خدمتی آنان خواسته شد و در قسمت بعد سؤالات مربوط به آگاهی قید گردید.

پرسشنامه‌ها در محل کار کارکنان بین آنان توزیع و با نظارت محقق یا دندانپزشکان شاغل در مرکز توسط کارکنان تکمیل و جمع‌آوری گردید. اطلاعات به دست آمده با استفاده از آزمونهای آنالیز واریانس یک‌طرفه، مقایسات چندگانه Tukey و همبستگی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

از مجموع افراد مورد مطالعه (۱۸۷ نفر) ۳۸ نفر مذکر و ۱۴۹ نفر مؤنث بودند. متوسط سن کارکنان مرد ۳۸ و متوسط سن کارکنان زن ۲۹ سال بود.

از نظر میزان تحصیلات ۱۱/۲٪ از کارکنان لیسانس، ۳۸٪ زیر دیپلم و بقیه دیپلم و فوق دیپلم بودند (جدول ۱)؛ بیشتر کارکنان مرد (۶۸/۴٪) دارای تحصیلات دیپلم و بیشتر کارکنان زن (۴۷٪) فوق دیپلم بودند (جدول ۱).

متوسط میزان سابقه خدمت در مردان حدود ۱۴/۵ و در زنان ۶/۵ سال بود (نمودار ۱). رابطه میزان آگاهی و نگرش در هر دو جنس معنی‌دار بود ($P < 0.05$)؛ در حالی که بین نگرش و جنس ارتباط معنی‌دار نبود (جدول ۲).

آزمون مقایسات چندگانه Tukey نشان داد که بین آگاهی و نگرش با میزان تحصیلات رابطه معنی‌داری وجود دارد. این معنی‌دار بودن در آگاهی، ناشی از تفاوتی است که

آگاهی و نگرش کارکنان شاغل در شبکه‌های بهداشتی پرداخته باشد، در کشور ما انجام نشده است ولی مطالعات متعددی در زمینه آگاهی دیگر افراد مرتبط با بهداشت دهان و دندان انجام شده است (۵، ۶).

در اینجا لازم است واژه آگاهی و نگرش به اختصار تعریف شود (۷):

آگاهی، میزان معلومات فرد است که از طریق آموزش در زمینه موضوعات مختلف کسب می‌شود.

نگرش، عبارت از اعتقاد شخصی فرد نسبت به موضوع آموزش دیده می‌باشد.

به عنوان مثال در آموزش بهداشت به افراد گفته می‌شود که ۳ مرتبه در روز دندانها را مسواک کنند؛ گرچه آموزش این امر موجب ایجاد آگاهی در او می‌گردد ولی این فرد ممکن است با وجود آگاه بودن معتقد باشد یک بار مسواک‌زدن کافی است که این امر نگرش او می‌باشد.

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی میزان آگاهی کارکنان شاغل در مراکز بهداشتی، درمانی استان قم و ارائه راهکارهای مناسب و مفید جهت ارتقای سطح معلومات و بهبود کیفیت خدمات آنان انجام شد.

روش بررسی

در این مطالعه توصیفی و مقطعی تمامی کارکنان شاغل در واحدهای بهداشتی درمانی سیستم شبکه بهداشت و درمان (۱۸۷ نفر) شامل خانه‌های بهداشت مراکز بهداشتی، درمانی شهری و روستایی و پایگاههای بهداشت (روستایی) استان قم مورد بررسی قرار گرفتند. این کارکنان از نظر اشتغال دو گروه بودند:

۱- کارکنانی که در استخدام رسمی مرکز بهداشت استان بودند.

۲- کارکنانها و کارشناسان بهداشت خانواده، مبارزه با بیماریها و مامایی که در حال گذراندن طرح نیروی انسانی

حاضر نشان داد که با افزایش میزان تحصیلات در مردان آگاهی نیز بالا می‌رود؛ این رابطه در بین زنان معنی‌دار نبود؛ این نتایج با یافته‌های تحقیق Lin و همکاران در چین که در مورد ارزیابی میزان آگاهی بزرگسالان در رابطه با سلامت دهان و دندان، مطابقت دارد (۱).

در تحقیق دیگری در سال ۱۳۷۶ در مورد بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد والدین بچه‌های ۷ ساله شهر تهران در رابطه با سلامت دهان و دندان، بین آگاهی والدین با میزان تحصیلات آنان رابطه معنی‌داری گزارش شد (۶).

آزمون Pearson در مورد رابطه بین سن کارکنان بهداشتی و آگاهی و نگرش آنان نشان داد که بین سن افراد و میزان آگاهی آنان رابطه معنی‌داری وجود دارد و با افزایش سن از میزان آگاهی آنان کاسته می‌شود. این یافته با نتایج مطالعه‌ای که در سال ۱۳۷۸ که برای بررسی آگاهی معلمان رودسر نسبت به سلامت دهان و دندان انجام شد (۸)، همخوانی دارد.

جدول ۱- توزیع فراوانی میزان تحصیلات کارکنان بهداشتی بر حسب جنس

میزان تحصیلات	جنس		مؤنث		مذکر		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	درصد
زیر دیپلم	۲۶	۶۸/۴	۴۵	۳۰/۲	۷۱	۳۸/۰	
دیپلم	۴	۱۰/۵	۱۴	۹/۴	۱۸	۹/۶	
فوق دیپلم	۷	۱۸/۴	۷۰	۴۷	۷۷	۴۱/۲	
لیسانس	۱	۲/۶	۲۰	۱۳/۴	۲۱	۱۱/۲	
جمع	۳۸	۱۰۰	۱۴۹	۱۰۰	۱۸۷	۱۰۰	

جدول ۲- آزمون ارتباط بین نمره آگاهی با میزان تحصیلات

تحصیلات بر حسب شاخص	جنس	آگاهی		
		مرد	زن	مرد و زن
زیر دیپلم	میانگین	۶/۶۵	۷/۷۵	۷/۳۵
	انحراف معیار	۱/۷۸	۱/۴۰	۱/۶۳
دیپلم	میانگین	۸/۵	۸/۲۸	۸/۳۳
	انحراف معیار	۱/۲۹	۱/۵۴	۱/۴۵
فوق دیپلم	میانگین	۸/۱۴	۷/۸۴	۷/۸۷

در کارکنان با سطح تحصیلات زیر دیپلم با لیسانس وجود داشت. آزمون همبستگی میان آگاهی و سن و سابقه خدمت نشان داد که با بالا رفتن سن افراد، میزان آگاهی آنها کاهش پیدا می‌کند. در رابطه با نگرش این رابطه معنی‌دار نبود

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات فراوانی به بررسی میزان آگاهی، نگرش و عملکرد افراد و گروه‌های مرتبط با بهداشت و سلامت دهان و دندان در بخش‌های مختلف جامعه پرداخته‌اند و تعدادی از متغیرهای مورد استفاده آنان با مطالعه حاضر همخوانی دارد. آنچه تقریباً همه محققان به دنبال آن بوده‌اند، یافتن راه‌های مؤثر برای ارتقای کیفیت خدمات بهداشتی، درمانی توسط ارائه‌کنندگان این خدمات بوده است.

در مطالعه حاضر هدف از انتخاب شاغلین در واحدهای بهداشتی، درمانی به این دلیل بود که نظام ارائه خدمات در کشور ما شبکه‌های بهداشتی، درمانی می‌باشد و اغلب مردم بویژه روستائیان خدمات مورد نیاز خود را از شبکه‌های بهداشتی، درمانی دریافت می‌کنند؛ به همین دلیل هر چه پرسنل شاغل در شبکه از آگاهی، نگرش و مهارت بالاتری برخوردار باشند، خدمات بهتری ارائه خواهند داد.

در این پژوهش اغلب متغیرهای مؤثر بر عملکرد کارکنان مانند سن، جنس، میزان تحصیلات، سابقه خدمت و نقش هر یک از متغیرها بر میزان آگاهی و نگرش بررسی شد.

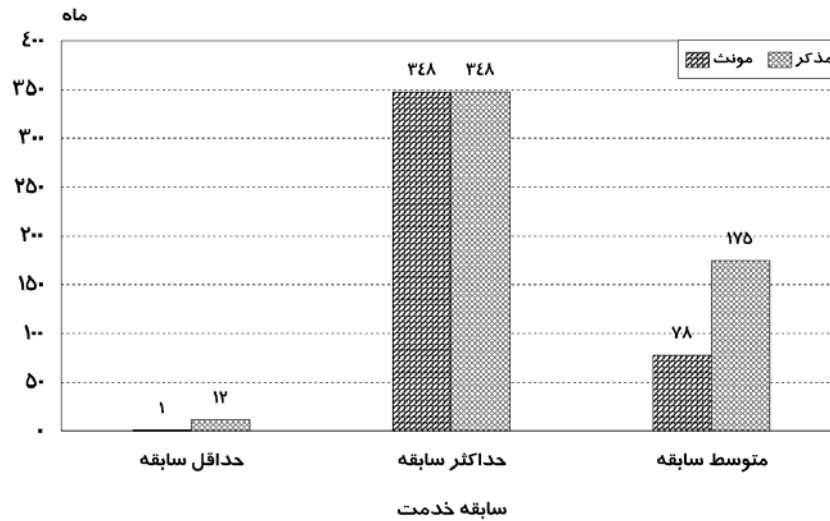
آگاهی زنان نسبت به مردان در حد معنی‌داری بالاتر بود ($P < 0/05$)؛ این ارتباط بین نگرش و جنس معنی‌دار نبود (جدول ۲). این یافته با نتایج مطالعه Hohlfield و Bernimoulin و در سنجش رابطه میزان آگاهی ساکنین برلین از سلامت دهان و دندان (۴) و نیز همچنین با مطالعه‌ای که در سال ۱۳۷۶ در مورد دانش‌آموزان دبیرستانی تهران انجام شد (۵)، مطابقت دارد.

در بررسی رابطه آگاهی با میزان تحصیلات، تحقیق

۱/۱۸	۱/۱۱	-	انحراف معیار
------	------	---	--------------

حداکثر نمره ممکن عدد ۱۰ بوده است.

۱/۴۴	۱/۴۹	۰/۸۹	انحراف معیار
۸/	۸/۱	۶	میانگین
			لیسانس

نمودار ۱- نمودار مقایسه‌ای سابقه خدمت به تفکیک جنس

دندانپزشک و نقش فلوراید در اغلب موارد درست نبود. این مطلب نشان‌دهنده ضرورت کار آموزشی بیشتر به منظور تغییر نگرش کارکنان در زمینه اهمیت مراجعات دوره‌ای به دندانپزشک و نقش فلوراید در کاهش پوسیدگیها می‌باشد.

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل آماری در این پژوهش، میزان آگاهی و نگرش کارکنان بهداشتی در رابطه با سلامت دهان و دندان در حد قابل قبولی بود؛ میزان آگاهی و نگرش زنان نسبت به مردان نیز به طور معنی‌داری بیشتر بود. آگاهی و نگرش کارکنان بهداشتی با میزان تحصیلات آنان رابطه مستقیم داشت. در مورد نقش سن و سابقه خدمت در آگاهی و نگرش مشخص شد که آگاهی افراد مورد مطالعه با سن و سابقه خدمت آنان رابطه‌ای معکوس دارد. با افزایش سن و سابقه خدمت، از میزان آگاهی آنان کاسته می‌شد.

یافته‌های این پژوهش مشخص کرد که گر چه میزان آگاهی کارکنان بهداشتی در حد قابل قبولی بود، ولی در حد مطلوب نبود و استمرار دوره‌های آموزشی و بازآموزی کاملاً ضروری است. این دوره‌های جدید باید با آموزش مطالب تازه همراه باشد تا اطلاعات علمی کارکنان را به روز و آنان را قادر

آزمون Pearson بین آگاهی کارکنان بهداشتی با سابقه خدمت آنان رابطه معنی‌داری به صورت معکوس نشان داد؛ به عبارت دیگر با افزایش سابقه خدمت، از میزان آگاهی کاسته می‌شد. در مطالعه‌ای که در سال ۱۳۷۹ به منظور بررسی وضعیت آگاهی مربیان بهداشت مدارس شهرستان لاهیجان و لنگرود انجام شد (۹)، افراد دارای سابقه خدمت بیشتر آگاهی بیشتری داشتند که عکس نتایج مطالعه حاضر است. تفاوت نتایج در این دو مطالعه را می‌توان مربوط به برگزاری دوره‌های بازآموزی دانست که در مورد مربیان بهداشت مدارس شهرستان لاهیجان انجام شده است.

نکته مهمی که لازم به یادآوری است نوع پاسخهایی است که به سؤالات داده شد. در زمینه آگاهی اغلب پاسخهای غلط مربوط به سؤالی بود که در مورد زمان رویش دندانهای شیری و دائمی شده بود؛ در حالی که به پرسشهای مربوط به چگونگی رعایت بهداشت دهان و دندان اغلب پاسخ درست داده شده بود. به نظر می‌رسد باید در آموزش کارکنان در مورد رشد، تکامل و زمان رویش دندانها تأکید بیشتری شود. در زمینه نگرش، پاسخ سؤالات مربوط به زمان مراجعه به

به ارائه خدمات مطلوب و با کیفیت نماید. مشابیهی درباره کل کارکنان بهداشتی شاغل در شبکه همچنین برگزاری این دوره‌ها موجب اصلاح باورهای نادرست کارکنان قدیمی‌تر می‌گردد. با توجه به این که این پژوهش در استان قم انجام شد و اصولاً نتایج به کل کشور قابل تعمیم نیست؛ به همین دلیل پیشنهاد می‌شود مطالعه

منابع:

- 1- Lin HC, Wong MC, Wang ZJ, Lo EC. Oral health knowledge, attitudes, and practices of Chinese adults. *J Dent Res*. 2001; 80 (5):1466-70.
- 2- Loupe MJ, Frazier PJ. Knowledge and attitudes of school teachers toward oral health programs and preventive dentistry. *J Am Dent Assoc* 1983; 107(2): 229-34.
- 3- Vonhagen G, Hoover J, Macdermott R, Tanda A. Oral hygiene practices and oral health knowledge in a population of Mozambican adults. *Afr Dent J* 1994; 8: 26-9.
- 4- Hohlfeld M, Bernimoulin JP. Awareness of oral health in 45 to 54-year old Berlin subjects and correlation with clinical periodontal findings. *Dtsch Zahnarztl Z* 1989; 44(4): 267-70.
- ۵- ثابئی، خسرو (استاد راهنما)؛ بزرگ، شاهرخ. بررسی میزان آگاهی و رفتار نسبت به بهداشت دهان. دندان در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران در سال ۷۶-۱۳۷۵. شماره ۱۶۲۶، دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۷۷-۱۳۷۶
- ۶- طوماریان، لیدا (استاد راهنما)؛ رحیم لویی، آویشا. بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد والدین در زمینه بهداشت دهان و دندان کودکان ۷ ساله شهر تهران در سال ۷۵. شماره ۱۸۵، دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۷۷-۱۳۷۶.
- 7- Keogh T, Linden GJ. Knowledge, attitudes and behaviour in relation to dental health of adults in Belfast, Northern Ireland. *Community Dent Oral Epidemiol* 1991; 19 (5): 246-48.
- ۸- میمندی، منصور (استاد راهنما)؛ عبدالملکی، سامانی. بررسی آگاهی معلمان شهرستان رودسر در مورد بیماریهای لثه و پوسیدگی دندان و روشهای پیشگیری از آنها. شماره ۱۹۴۹ دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۷۹-۱۳۷۸.
- ۹- آقا حسینی، فرزانه (استاد راهنما)؛ زمانی، محمد. بررسی وضعیت آگاهی مربیان بهداشت مدارس شهرستانهای لاهیجان و لنگرود از لحاظ بهداشت دهان و دندان. شماره ۳۹۳۷ دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران ۸۰-۱۳۷۹.